

Hoe een Texels dorp de bijnaam 'Jeruzalem' kreeg

Nico Dros heeft goed oog voor anekdotes in kerkstrijd

De Maartenskerk aan het Kerkplein, het oudste godshuis van Oosterend.

FOTO SOPHIE VAN SCHOUWEN

Een verhitte discussie over bijbelexegese verscheurde in de jaren twintig van de vorige eeuw niet alleen de gereformeerde kerk, maar ook hele dorpsgemeenschappen. Nico Dros beschrijft het leed in het kleine Oosterend op Texel.

Dominee J.J. Buskes stond vooraan toen kort na de Tweede Wereldoorlog met de oprichting van de Partij van de Arbeid een poging werd gedaan tot doorbraak van het verzuilde politieke bestel van Nederland. Als jong predikant had hij twee decennia eerder in Oosterend op Texel meegemaakt tot welke drama's sektarisch denken kan leiden. Onenigheid over het al dan niet spreken van de slang in het bijbelboek Genesis verscheurde het dorp. Buskes zelf zat midden in de tweespalt. „Als ik ooit mijn geloof voorgoed had kunnen verspeelen, dan in die dagen”, zou hij later in een terugblik zeggen. „Wat er toen aan beide kanten is gezondigd tegen God en de mensen is niet te beschrijven... Er is in die dagen op Texel gelogen, gelasterd, geïntrigeerd en geknoeid. Bewust en onbewust. Dat alles tot eer van God en gehoorzaamheid aan de Schrift.”

Voor de meest fundamentalistische gereformeerden was zelfs een begin van de in het midden van de jaren twintig van de vorige eeuw op spelende discussie over de slang al te veel. Wie de Bijbel niet voor de onbetwistbare historische waarheid hield, morrelde aan het geloof zelf. Zoals in psalm 56 staat: „Ik prijs het onfeilbaar Woord; / Ik heb het zelf uit zijnen mond gehoord.”

Tegenover deze preciezen stonden rekkelijken die wel ruimte wilde bie-

den voor enige vrijheid van interpretatie. De gemoederen liepen hoog op. De synode van Assen moest de strijd tot bedaren brengen. Maar de daar gedane uitspraak (de slang sprak echt, al het andere is Schriftaanranding) verscherpte de tegenstellingen juist nog verder.

Historicus en romanschrijver Nico Dros beschrijft het conflict in 'De sprekende slang. Een kleine geschiedenis van laaglands fundamentalisme' aan de hand van de wederwaardigheden van het Texelse Oosterend. Het geestelijk klimaat werd er in 1813 door een passant nog beschreven als 'liberaal, vooral ook in het godsdienstige'. Maar naarmate de negentiende eeuw vorderde, nam de religiositeit toe. Vooral de 'fijnen' trokken de aandacht en bezorgde het dorp de bijnaam 'Jeruzalem'. Na de laatste scheuring in 1931 telde Oosterend op pakweg 800 inwoners vijf godshuizen: vier protestants en één katholiek.

Dros beschrijft mede op basis van eerder gevoerde gesprekken met mensen die het destijds meemaakten hoe diep het conflict ingreep in de dorpsgemeenschap, maar ook in families. Man en vrouw stonden soms aan een verschillende kant. Vaders grepen hun kans om het kind in lijn met hun geloofsopvattingen te laten dopen, als de moeders nog in het kraambed lagen. Een vrouw die naar de ruimdenkende Buskes wilde gaan luisteren, kon dat niet, omdat haar echtgenoot en haar zoon haar schoenen en kleren hadden verstoep. Andersdenkende familie werd tot persona non grata verklaard en ontferd. De haat en nijd namen alleen nog maar toe, doordat sommigen de kerkelijke strijd misbruikten om alsnog persoonlijke vetes van jaren terug uit te vechten.

Op de vissersschepen van Oosterend moest de bemanning per se uit

De bakkersknecht moest kiezen: terug naar zijn oude kerk of ontslag

kerels van een richting bestaan, omdat anders zonder twijfel onderlinge mot op volle zee zou ontstaan. Ook in andere werkomstandigheden lag religieus verschil moeilijk. Een precieze bakker gedoogde aanvankelijk zijn rekkelijke knecht. Totdat de klanten begonnen te klagen. De knecht kon kiezen: terugkeren naar zijn oude kerk of ontslag. Het werd het eerste. Voortaan vond hij weer dat de slang echt gesproken had.

Nico Dros heeft een goed oog voor dit soort kleine en sprekende anekdotes. Het verhaal van Oosterend maakt het effect van het conflict over slang invoelbaarder dan welke beschrijving van exegetische haarkloverijen op synodaal niveau dan ook. De historicus plaatst de gebeurtenissen van destijds bovendien mooi in de geschiedenis van religiebeleving door de jaren heen. Daarmee maakt hij duidelijk dat fundamentalisme geen onveranderlijk gegeven is, maar dat er sprake is van een soort getijdenwerking in de intensiteit van geloven. Wonderlijk genoeg vallen de eb en de vloed vaak samen met perioden van welvaart en economische malaise.

Paul van der Steen

Nico Dros: De sprekende slang. Een kleine geschiedenis van laaglands fundamentalisme. G.A. van Oorschot, Amsterdam. ISBN 9789028241329; 180 blz. € 15.